

Sipos Balázs

**Az Amerikai Egyesült Államok és az amerikanizmus ábrázolása
a Horthy-kori médiában**

Akadémiai doktori értekezés tézisei

Budapest, 2023

I. A doktori műben tárgyalt kérdéskör tudománytörténeti előzményei és a doktori mű célkitűzése

Az Amerikai Egyesült Államok ábrázolása történetének magyarországi kutatása számottevő eredményeket ért el. Elég itt Závodszy Géza, Vörös Károly, Frank Tibor és Glant Tibor köteteire, tanulmányaira utalni, amelyek e kérdés 19. és 20. századi elemzését adják (a pontos bibliográfiai adatok az értekezésben megtalálhatók). Teljeskörű vagy átfogó munkák azonban inkább a téma 19. századi történetéről készültek (lás Závodszy Géza és Glant Tibor monográfiáit), számos érdekes tanulmány mellett. A 20. századról egyrészt fontos tanulmányok láttak napvilágot (itt a század első fele kapcsán újra Frank Tiborra és Glant Tiborra utalnék), másrészt megjelentek olyan monográfiák is, amelyek ugyan az amerikai és magyar kapcsolatok történetéről szólnak, de amelyekben fontos adalékok, elemzések olvashatók az USA ábrázolásának történetéről, akár tágabb összefüggésben is (lásd például Borhi László, Frank Tibor, Mathey Éva, Peterecz Zoltán, Takács Róbert munkáit).

Az Amerikai Egyesült Államok ábrázolásának 20. századi történetéről más országok vonatkozásában elkészített munkák könyvtárakat töltenek meg. Ezek többsége elsősorban a 20. század második feléről szól, és David W. Ellwood szavai szerint a „szörnyű ikrekre”, az Amerikaellenesség és az Amerikabarát ábrázolásokra fókuszál. E munkák érdekessége és szempontunkból fontos jellemzője, hogy tárgyalják az adott országban megjelenő amerikai kulturális transzfereket, ezek fogadtatását, hatását, abból kiindulva, hogy az USA-nak mint jelenségnek – mondjuk – a franciaországi és németországi értelmezéséhez hozzátartozott Franciaország és Németország „amerikanizálódásának” értelmezése. Jelentős részben ugyanis utóbbi határozta meg Amerika ábrázolását (az ábrázolás egyúttal értelmezés is). (Lásd például Victor Otto, Anselm Doering-Manteuffel vagy Frank Tibor munkáit német vonatkozásban.) Aminek oka („jelszószerűen” összefoglalva), hogy a 20. századot „Amerika évszázadának” tekintették, részben politikai, gazdasági és katonai, részben pedig kulturális okok miatt.

Az általam ismert, az amerikai kulturális transzferekről (amerikai filmekről, jazzről, vállalatszervezési módszerekről stb.) szóló könyvek, tanulmányok jobbra nem foglalkoznak az Egyesült Államok ábrázolásával, hanem önmagában a befogadás, elterjedés, hatás kérdését tárgyalják. Ugyanez mondható el az európai-amerikai kapcsolatok történetét bemutató munkákról is. Kivételek ugyanakkor mind a két tématerület esetében található. A második téma kapcsán említhető Victoria de Grazia 2005-ös és David W. Ellwood 2012-es

monográfiája. Utóbbi például röviden tárgyalja a mozifilmek kapcsán a kulturális transzfer kérdését, illetve tárgyalja az amerikai filmek hatását az európai nőtípusokra. A modern nő a tárgya Marina Vujnovic kötetének, mely a modern női nemi normák elterjedését vizsgálja Jugoszláviában, és ezt összekapcsolja az USA médiaábrázolásának témájával, bemutatva a kettő közötti szoros összefüggéseket, így az amerikai nő („gör”) és az „amerikanizált” horvát nő megítélésének kapcsolatát.

Az amerikai kulturális transferek magyarországi (hatásának) történetével többen is foglalkoztak: a tágan értelmezett jazzről írt Zipernovszky Kornél, Federmayer Éva, Simon Géza Gábor (munkatársaival együtt), Havas Ádám, Kurutz Márton, egy vonatkozásban érintette a kérdést például Hajnóczky Tamás. Az amerikai filmek és a kulturális transferek kérdését tárgyalta Muszatics Péter, az USA-ábrázolást a filmhíradók vonatkozásában érintette Barkóczi Janka, az amerikai színházi hatásokról pedig Heltai Gyöngyi készített alapos elemzéseket. (Az amerikai szépirodalom magyarországi fogadtatásával csak érintőlegesen foglalkoztam, Vadon Lehel monumentális munkáját használva kiindulásként.)

Mivel értekezésem elsősorban médiatörténeti jellegű, e diszciplína „fejleményei” is tükröződnek benne. Itt elsősorban olyan munkákról van szó, amelyek nem szeparált médiumtörténetek, hanem a különféle médiatípusok történetét egyben tárgyalják. A médiatörténetírás története is azzal a tanulással szolgált, hogy a „távoli” és a „közele” Amerika (azaz az USA és az amerikanizált Magyarország) ábrázolását egyaránt vizsgálni kell. Abból érdemes kiindulni, hogy a közvetített Amerika-képek mind konstrukciók, legyen szó útirajzról, amerikai filmről vagy Amerikában játszódó (magyar, német stb.) filmről, azaz fikcióról vagy „anti-fikcióról”. Ezek akár az USA-ban, akár másutt keletkeztek, a magyarországi közönség Amerika-képét alakították. Továbbá: mindegy, hogy a jazz hanglemezeiről, rádióból szólt-e, vagy a Zeneakadémián, esetleg egy kisvárosi étterem kerthelyiségében, és mindegy, hogy magyar, orosz vagy amerikai zenekar játszotta-e – mindig azt mutatta, hogy milyen is az amerikai zene, és arra utalt, hogy milyen az amerikai élet(stílus).

Végezetül megjegyzem, hogy mivel a médiatörténetírásra jelentős mértékben hatnak bizonyos szociológiai és médiatudományi elemzések, ezek közül néhányat én is felhasználtam (például Roger Silverstone munkáit).

II. A doktori műben tárgyalt kérdéskör forrásai és a feldolgozásuk során használt módszerek

A tudománytörténeti előzmények – első lépésben – arra sarkaltak, hogy az Amerikai Egyesült Államok magyarországi értelmezése történetének vizsgálatát két irányból végezzem el: egyrészt vizsgáljam azt a módot, ahogy az USA-t ábrázolták a Magyarországon a Horthy-korszakban hozzáférhető médiatermékek, másrészt azt a módot, ahogy Magyarország és Európa „amerikanizálódását” bemutatták. (Az amerikanizálódást Richard Kuisel definíciójához hasonlóan objektív és szubjektív jelenségnek fogom fel. Kuisel azt írta erről: „Amerikához és az amerikaiakhoz kapcsolható, velük asszociálható termékek, imidzsek, technológiák gyakorlatok és viselkedés importja” – azaz részben érzésekről, asszociációkról volt szó.) A historiográfiai előzményeken kívül azt említeném, hogy mind a két esetben olyan jelenségek megítéléséről volt szó, amelyek amerikaiasnak, azaz amerikanizmusnak számítottak, csak előfordulásuk helyszíne volt eltérő, és hatottak egymásra. Továbbá, ha igaznak véljük, hogy a távoli ország leírása egyúttal a saját ország leírása is (lásd a szakirodalomban elterjedt tükörmetaforát), azaz szoros, ráadásul oda-vissza kapcsolat van a távoli és a saját, az „ŐK-csoport” és a „MI-csoport” leírása között, akkor ez újabb érvet jelent az USA és a magyarországi amerikai transzferek egyidejű vizsgálata mellett. Az értekezésben található további érvek közül ezen a ponton azt emelném még ki, hogy Amerika gyakran „jövő-ország”, utópia vagy disztópia volt, mivel sokan úgy vélték, hogy az USA Európa jövőbeni állapotát mutatja.

A tudománytörténeti előzmények arra is felhívták a figyelmet, hogy a populáris kultúrát hangsúlyosan kell figyelembe venni. Vörös Károly programadó tanulmányára utalnék, amely bemutatja az USA megjelenését a magyarországi „népszerű” sajtótermékekben. Ez inspirált arra, hogy – második lépésben – a populáris vagy tömegkultúra (a két fogalmat felváltva használom, ismervé, de figyelmen kívül hagyva egyes szerzők ettől eltérő megközelítését), a köztes kultúra és az elitkultúra Amerika-képét is kutassam. Itt egyrészt olyan kultúrtörténeti kötetekre, tanulmányokra támaszkodhattam, mint Hanák Péter és Csáky Móric operetről írt munkái, másrészt a kulturális rétegek, szintek történetének kutatását, e kutatás módszertani kérdéseit tárgyaló feldolgozásokra (lásd például Peter Burke és Gyáni Gábor írásait).

A kiindulási pontom tehát az volt, hogy a „távoli” és a „közele” USA értelmezésének az elemzését is el kell végezni, a vizsgálatba be kell vonni a populáris kultúrát (utóbbi oka a tárgyalt historiográfiai helyzet, illetve az a tény, hogy ez volt az amerikanizáció elsődleges terepe), és több médiatípust kell tanulmányozni (a könyvektől a mozifilmeken át a jazzig). Ám

ez utóbbinak se historiográfiai okai voltak kizárólag (tehát nem kizárólag a mintaadó műveket kívántak követni, amelyek szerzői megpróbáltak túllépni a szeparált médiumtörténeten), hanem módszertani megfontolások is vezettek. Elfogadom ugyanis, hogy a médiaforrások elemzése nem végezhető el a kontextusuk feltárása nélkül (erre lásd a magyar szerzők közül Rákai Orsolya vagy Belinszki Eszter tanulmányait), egy könyv vagy egy mozifilm értelmező kontextusát pedig „a” média alkotja, és nem csupán más könyvek vagy filmek. Ez annál is inkább így van, mivel például az amerikai filmek vagy a jazz, illetve „használatuk” értelmezése részben időszaki sajtótermékekben és könyvekben történt, részben pedig más filmekben, színdarabokban (stb.). És érdemes azt az érvet is megfontolni, hogy a 20. század első felében már mediatisztált térről beszélhetünk (lásd például Silverstone „médiapolisz” fogalmát), ami José Ortega y Gasset nyomán úgy foglалható össze, hogy az „átlagember” az egész világot élte. (Ennek „bizonyítását”, pontosabban értelmezését végzem el az értekezés ötödik fejezetében.) Ráadásul az Amerika-ábrázolások környezetében Magyarországon, ahol hódított az amerikai film és zene.

Ezekből a módszertani döntésekből az következett, hogy áttekinthetetlen nagyságúvá „duzzadt” a forrásanyag, hiszen több kulturális regiszter és több médiatípus Amerika-értelmezését kívántam bemutatni. Emiatt olyan módszertani döntéseket kellett hozni, amelyek révén kezelhetővé válik a probléma. Első lépésben a 20. század első felének magyarországi médiafogyasztását és a Horthy-korszak médiarendszerét vázoltam fel, s utóbbi részeként meghatároztam bizonyos médiatípusokat, amelyekből kiválasztottam az elemzendő médiumokat (részben Sükösd Miklós és Bene Márton elméletét használva). Ezután meghatároztam, hogy melyik periódusban melyik téma tűnik fontosabbnak, és elsősorban annak a témának a tárgyalásmódját vizsgáltam. A célom az volt, hogy ábrázolástípusokat azonosítsak, és e célból vizsgáltam az angol, a franciaországi és németországi Amerika-kép bizonyos vonatkozásait (utóbbi két esetben ezt a magyarországi hatásuk indokolta).

(A médiaforrások körét szűkítette az a döntés, hogy a vizsgált periódus a Horthy-korszak lett. Mint az értekezésben szerepel, ez abból a szempontból problémás, hogy az amerikai kultúra a századelőn jelent meg nagyobb mértékben Magyarországon /lásd a Nick Carter-füzetekről írottakat/, valamint azért is, mert Amerika megítélése olyan, más témákról szóló viták részévé vált, amely viták a 19. század végén kezdődtek. Ez az oka annak, hogy az értekezés bizonyos pontjain korábbi korszakokra is visszautalok.)

A kontextualizálás módszerén kívül, amelynek célja a médiaszövegek jelentésének megismerése, kvantitatív tartomelemzési módszert is alkalmaztam. Ennek célja is a jelentés

meghatározása volt, amit azonban a médiaszöveg „üzeneteként” is meghatározhatunk. Ezekkel módszerekkel amerikai és Amerikáról szóló magyar filmek, filmhíradók, operettek, revük, könyvek, országos és helyi/regionális napilapok, folyóiratok USA-ábrázolásait elemeztem, valamint jazz-koncertek üzeneteit, értelmezési módjait vizsgáltam. Vizsgáltam az amerikanizmusok, amerikanizáció leírását is. (Csak példaként említem, hogy negyvenöt olyan időszaki sajtótermékről van szó, amelyből több cikket is elemeztem, valamint több mint hatvan játékfilmet, valamint filmhíradókat kutattam.) A források jelentős részét digitalizált formában kutattam; ezek között vannak olyanok, amelyeknek először nyomtatott példányait forgattam, majd időközben új formában is hozzáférhetővé váltak, és akkor újra átnéztem. Máskor pedig az először digitalizált formában feldolgozott sajtótermék bizonyos példányait kellett nyomtatott formában megnézni, vagy a hiányok, vagy a problémás digitalizálás miatt. A filmek, a zenedarabok többségét is online archívumokban találtam meg, vagy dvd-lemezen, cd-lemezen.

III. A doktori mű főbb eredményei

Doktori munkám főbb eredményei a következők:

1. Bemutattam a globalizáció és globalitás kortárs értelmezései közül olyanokat, amelyeket a kölcsönös függés, egyenlőtlenség, a tér-idő „összezsugorodása”, valamint a homogenizáció címkéjével lehet illetni (ezek mai értelmezési módok). A korabeli leírások a folyamatok nagyfokú tudatosításáról, reflexivitásról tanúskodnak, mégpedig többféle kulturális regiszterben. Elsősorban a második és a harmadik magyarázattípusra találtam példákat és ezekre építve végeztem el az Amerika- és amerikanizmus-ábrázolások értelmezését.
2. Tézisem szerint a médiatermékek kulturális regiszterek szerinti elkülönítése részben az értékesítés, fogyasztás, pozicionálás révén valósult meg. Fontos szerepet játszott az, hogy miként és mivel, milyen médiatermék milyen fogyasztási módjával lehetett kifejezni a társadalmi státuszt. A kulturális regiszterek közötti határok átjárhatóságában jelentős szerepet játszottak azok a médiatermékek, amelyeket előbb a köztes, majd a populáris kultúrához „soroltak” az értékesítése során. A mozifilmek, az operett, a rádió, a jazz pedig szintén „demokratizálta” a médiafogyasztást, bár ezek fogyasztásában is megfigyelhetőek társadalmi különbségek, elkülönülések. A populáris kultúrát tehát nem a spontaneitás jellemezte, hanem az üzemszerű előállítás, és a köztes-kulturális termékek „újra-csomagolva” újra-hasznosítása. A kulturális regiszterek közötti „átjárásban” az amerikai kulturális termékek jelentős szerepet játszottak.

3. Az Amerikai Egyesült Államok értelmezése a másik megkonstruálásának sajátos formája, részben Amerikai egyre intenzívebb európai jelenléte miatt. Az amerikaellenesség (amely valóban egész Európában „beszélt nyelv” volt a 20. század első felében is) és az Amerikakritikus leírások a kulturális távolságot hangsúlyozták, olykor aszimmetrikus ellenfogalompárokat alkotva. Bár az antiamerikanizmus a korszakunkban Magyarországon a jobboldali radikálisok között volt népszerű, illetve az ő Amerikaellenességük bizonyult nagyobb hatásúnak, az amerikai kulturálatlanság képzetének megteremtése és az attól való „idegenkedés” mérsékelt irányzatok (liberális, konzervatív, szocialista-szociáldemokrata, kereszténydemokrata) híveit is jellemezte. Látszódik továbbá, hogy bizonyos esetekben az amerikai populáris kultúra terjedése miatti egzisztenciális gondok „átideologizálása” zajlott (zenészek, írók, színészek körében), amikor a nemzeti és az idegen szembeállítására azért került sor, hogy az érdekeket eredményesebben lehessen képviselni.
4. A magyar és az amerikai kulturális termékek fogyasztását bizonyos lapok, szervezetek, pártok a nemzeti és az idegen szembeállítását megalkotva értelmezték (a jazzt külső és belső idegenekhez kötötték, rasszista /antiszemita/ érveket is használva). Ezt a szembeállítást a történeti irodalomban társadalomtörténeti érvekkel „megerősítve” (a kettős társadalom modelljét használva) olykor úgy írják le, mintha a modern, polgári társadalomfél fogyasztotta volna a jazzt, a történeti-nemzeti középosztály pedig inkább a cigányzenét (lásd újabban Havas Ádám monográfiáját). Kutatásaim azonban azt mutatják, hogy a „szórakoztató zene” a két típusa „felcserélhető” volt, ami annyit tesz, hogy a kettő közönségének jelentős közös halmaza volt. Igaz ez a rádióhallgatókra, akiknek a kedves műsortípusa a cigányzene, az operett és, bár kisebb mértékben, de a jazz volt, valamint az étterembe járó közönségre is, amelynek tagjai felváltva táncoltak a kétféle muzsikára (a jazz táncként érkezett Magyarországra is). És itt is utalni kell a mozifilmek demokratizáló hatására, hiszen a *Ziegfeld, a nők királya* című filmet (amely az amerikai revük „megteremtője” életét mutatja be) nem egyszerűen „mindenki” látta, hanem Horthy Miklós, Hóman Bálint, továbbá József főherceg is a nézők között volt.
5. A magyarországi politikai napilapok közül liberális, konzervatív, szociáldemokrata beállítottságút és kormánypártit-kormánytámogatót egyaránt vizsgáltam. Egyik vizsgálati kérdésem az volt, hogy utóbbiak mennyiben ábrázolták azonosan vagy különbözően az Amerikai Egyesült Államokat. A kormánypárti és kormánytámogató lapok ugyanis egy kategóriát alkottak a korabeli adatfelvételek idején, de a köztük lévő különbségeket eddig kevésbé kutatták. A másik vizsgálati szempont pedig e lapok hirdetési és szerkesztőségi terei elkülönülésének mértéke.

Elemzéseim szerint a lapok irányvonala és USA-ábrázolása közötti alapvető különbség az antiszemitizmus megléte és hiánya volt, legyen szó akár jazztáncokról és jazzmuzika hallgatásáról, akár az amerikai filmekről. Az antiszemitizmus és az Amerikaellenesség összefüggései többször előkerülnek az értekezésben. Úgy tűnik, hogy sikerült ezek viszonyának kétféle magyarázatát azonosítani. Az egyik értelmezéstípusa „külső ellenségnek” és „belső ellenségnek” egyaránt „a” zsidóságot tartotta, azaz azt mutatta, hogy „az” amerikai fehér keresztény (vagy katolikus) társadalom és a magyar keresztény társadalom egyforma elnyomás áldozata. Egy másik értelmezéstípus az „amerikai” és a „zsidós” tulajdonságok azonosításán nyugodott, azaz nem kizárólag antiszemitizmusa miatt volt Amerikaellenes. Ezek a magyarázatok azonban abban az értelemben sem voltak „univerzálisak”, hogy bizonyos jelenségeket nem tudtak megragadni. A városi népesség MI-ŐK-csoportokra való felosztására alkalmasak voltak (ez elsősorban természetesen Budapestre igaz), de a falusi népességben és a keresztény középosztályban „terjedő” városi-amerikai populáris kultúra okát nem tudták leírni. Ilyen esetekben viszont politikai programként az irredentizmushoz fordultak, és megpróbálták előírni a nemzeti szempontból helyes magatartást: a nemzetinek tételezett cigányzene hallgatását a jazz helyett. Ugyanakkor nem radikális lapok is alkalmazták a tradíció, nemzeti kultúra vs. nyugati modernség, idegen kultúra szembeállítást mind Amerikával, mind az amerikanizációval összefüggésben. Ehhez még azt érdemes hozzátenni, az antiszemitizmus és az Amerikaellenesség összefüggésének kétféle típusa abban az értelemben viszont „univerzális” volt, hogy az USA leírására is tudták használni.

A jazztáncok elterjedése esetében újra megtapasztalhatjuk, hogy a „távoli” és a „közeleli” Amerika értelmezése nagyon hasonló. Ez a tánc típus (és a „táncdüh”) erkölcstelennek tűnt sokak szemében, és emiatt az USA (!) az európai (nemi) normákra veszélyes államként jelent meg bizonyos elemzésekben.

6. A lapok hirdetési terének tanulmányozása két eredménnyel járt (ez megfigyelhető volt a háború alatti nyilas lapok esetében is). Egyrészt a hirdetési és szerkesztőségi tér elkülönülését lehetett kimutatni az 1920–1930–1940-es évek szélsőséges lapjainál is. Azaz miközben a „szerkesztőségi térben”, azaz a cikkekben Amerika-, amerikaikultúra-ellenes vagy jazzellenes nézeteket képviseltek, a hirdetések az amerikai kulturális termékeket népszerűsítették (olykor rövidhír formájában „dicsérték”). A hirdetések másrészt a jazzmuzika és jazztánc elterjedéséről és arról az igyekezetről tudósítanak, hogy az éttermekben, szállodákban, kávézóknban nemzetivé tegyék vagy nemzetinek, hagyományosnak tekinthető környezetbe helyezték a jazzt. Úgy tűnik, hogy a jazz feltűnés

és elterjedése pár év alatt lezajlott (az első jazztánc-tanfolyamokat 1919 végén hirdették meg Budapesten, majd 1920 elején már vidéken, 1924–1925-re pedig a vizsgált helyszíneken sokak által fogyasztott termék lett). Az amerikai populáris kultúra elfogadása arra utal, hogy az USA megítélése Magyarországon „kedvező” volt. (Különösen igaz ez a második világháború éveire, amikor a jazz-hallgatás Amerika melletti kiállásként is értelmeződött.)

7. A nemzeti és az amerikai (idegen) kultúra szembeállítása ugyan elsősorban szélsőjobboldalon terjedt el (de nem csak), de ott se volt általánosan használt. Úgy tűnik, hogy kisebbségben voltak, de léteztek azok a szélsőjobboldali szerzők, akik a populáris kultúrát eredetétől függetlenül utasították vissza.
8. Az Amerika- és amerikanizálódásellenes szerzők az érveiket részben saját maguk „gondolták ki”, részben külföldi (francia, német) példákat követtek. A második világháború alatt például magyarországi szélsőjobboldali szerzők a nemzetiszocialista propaganda érveit ismételték, értelmezték, ám ezek az érvek rokonságot mutattak a korábbi, esetleg már az első világháború alatt kifejtett nézetekkel (ezt példázhatja Lendvai István és Milotay István nézeteinek összevetése).
9. Az USA-ábrázolások egyik központi kérdése volt, hogy miben sajátos Amerika. Létezik-e egyáltalán valami speciálisan amerikai(as)? Erre sokféle választípus született. Az egyik szerint Amerika valójában „elrontott”, „degenerálódott” Európa: ami jó benne, az európai, ami rossz, káros, elvetendő, az pedig amerikai. Egy másik válasz szerint Amerika nem sajátos civilizáció, hanem európai, ezért nagyon bírálni se lehet. Egy következő válasz az volt, hogy Amerika a 20. század elejéig az európai kultúrkör részeként létezett, de „újabban” kezd kialakulni egy sajátosan amerikai kultúra (ezt képviselte például Szerb Antal). Utóbbi két leírás akkor is orientál, amikor a kérdés az volt, hogy létezik-e világkultúra (a világirodalom mintájára), vagy világot „elárasztó” amerikai kultúra van csupán.

Az 1920-as években Amerika sajátosságának tartották a nagy gazdasági egységből fakadó általánosan magas életszínvonalat, illetve az egyenlőség kultuszát. E kettő együtt az „osztályellentétek” eltűnését eredményezték, egyes szerzők szerint. Egy a korszakunk második felében felbukkanó értelmezés szerint az USA ugyanúgy „elbolsevizálódik”, mint Németország, azaz elveszíti sajátos jellegét. És ugyanekkor mások arról írtak, hogy a hagyományos európai politikai értékeket az USA képviseli szemben a nemzetiszocialista Németországgal és a Szovjetunióval; megint mások pedig úgy gondolták, hogy az amerikai politika a keresztény értékek mellett áll ki – ami az előző példákkal együtt mutatja, hogy Amerika hányféle módon volt használható adott szerző meggyőződése hirdetésére.

Az USA-ábrázolások másik központi kérdése volt Európához való viszonya, de már a (gazdasági, katonai) erőegyensúly és a kölcsönös függés szempontjából. Ez az 1920-as években többek között azt jelentette, hogy Európa és Amerika viszonyát a gyarmat-gyarmattartó, vagy a Római Birodalom-barbárok (esetleg görög városállamok-Római Birodalom) viszonyaként értelmezték. Utóbbi esetben az USA „túl-erejét” és kulturálatlanságát egyszerre tudták kifejezni. (Itt említhetők azok az „örökzöld” értelmezések, amelyek szerint az amerikai „álkultúra” csak a világháború miatt legyengült Európában tudott elterjedni.)

10. Amerika súlyát mutatták azok az értelmezések is, amelyek Nyugat-Európa vagy akár Törökország amerikanizálásáról szóltak, és azok a jövendölések is, amelyek a kontinensek, „kultúrkörök” világméretű konfliktusát vizionálták, Amerika győzelmével. (Ez is egy olyan téma, amely a különféle kulturális szinteken egyaránt előfordult. A konzervatív magas kultúra USA-ábrázolásának ugyanúgy része volt, mint a szociáldemokrata ellenkultúrának, vagy a köztes kultúrának; folyóiratok ugyanúgy tárgyalták, mint fikciós szövegek.) Ebben az összefüggésben is tárgyalták az európai egységes kérdését.
11. Az 1930-as években és utóbb e tekintetben az USA ábrázolása polarizálódott. A gazdasági világválság miatt az Amerikai Egyesült Államok gazdasági nehézségei hangsúlyosabbak lettek, a világháború alatt pedig a szélsőjobb oldali ábrázolások Amerika gazdasági és katonai gyengeségéről tudósítottak. A „túloldali” (konzervatív, liberális, szociáldemokrata, kereszténydemokrata) sajtótermékek ezzel szembenálló USA-képet terjesztettek, a cenzúra miatt olykor csak utalgatások formájában. Az Egyesült Államok „erejéről” szóló vitát lehet tanulmányozni Henry R. Luce 1941-es, „Amerika évszázada” című cikkének magyarországi értelmezését vagy az Amerikának szóló hadüzenet megítélését vizsgálva. Ezen kívül az értekezés szélsőjobb oldali lapok karikatúráinak elemzését is tartalmazza, illetve Lajos Iván „szürke könyvében” az Amerikáról szóló információk felbukkanását a *Külügyi Szemlében*.
12. Különösen a második világháború éveiben érdekesek az Amerikai Egyesült Államok demokratikus tradícióit hangsúlyozó ábrázolások, amelyek az „amerikanizmus” jelentéstartományába bevonták a demokratikus szellemet. Ez megfigyelhető Bölöni Farkas Sándor amerikai útirajzának az 1943-as újrakiadásához készített előszóban és a kötet visszhangjának elemzésekor is. És természetesen a korszak egészében, legyen szó Tápay-Szabó László „utópikus államregényként” olvasható kötetéről a húszas évekből, vagy az amerikai háborús veteránok („frontharcosok”) 1936-os kiáltványának értelmezéséről.

13. Az Amerika-ábrázolások jobbra toposzokból álltak. Mindenféle kulturális regiszterben és médiatípusban szerepelt a felhőkarcoló (könyvborítón, magyar filmben, regényben, útibeszámolóban, slágerszövegben, viccben stb.), az amerikai életszínvonal-gazdagság (revüktől a fotóig), vagy például a modern amerikai lány (tanulmánytól a dán // filmig). És itt visszakanyarodnék a „távoli” és a „közeli” Amerika megítélésének összefüggéseihez, és utalnék Kornis Gyula 1925-ös, két részben közölt tanulmányára, amely az USA feminizálódásának káros következményeiről szólt azért, hogy a magyar társadalmat (középosztályt) óvja az amerikai minta követésétől. És eközben Amerikát Európa jövőjeként határozta meg. A „modern amerikai nő” és az őt követő magyar nő megítélése tehát összefüggött egymással és az Amerikai Egyesült Államok megítélésével. Ennek az összefüggésnek a megváltoztatására tett kísérletként is lehet tekinteni az amerikai kulturális transzferek „magyarosítását”.
14. Az értekezés eredményei közé tartozik (az Amerika-kép tipizálása, elemzése, külföldi hatásainak vizsgálata, időbeni változásának követése mellett) a magyarországi média működése eddig kevésbé tanulmányozott jellemzőinek feltárása. A korábban említetteken kívül ilyen az egységes médiakultúra kialakulásának, a filmipar, a színházak és az időszakos sajtó terén tapasztalható összefonódásoknak a bemutatása (a filmiparba beleértve a hollywoodi stúdiók magyarországi irodáit). Eredmény a kulturális termékek piaci pozicionálásának bemutatása, így többek között annak rekonstruálása, hogy a címadással (például) miként amerikanizáltak bizonyos dán vagy német alkotásokat, vagy hogy a már ismerős francia mintákat miként próbálták újrahasznosítani.

IV. A doktori mű által tárgyalt kérdéskör(ök)ben született korábbi publikációk

1. Europe's Other(ed)s: The Americas, Africa, Asia, and the Middle East in Contemporary History (ca. 1900–2000). In: Jan Hansen és mások (szerk.): *The European Experience. A Multi-Perspective History of Modern Europe*. Cambridge, Open Book Publishers, 2022. 119–130. (Társszerzők: Gabriela Lima, Ozan Ozavci, Martin Wagner)
2. 1928. A Húzd rá, Jonny! jazzopera budapesti bemutatója. In: Varga Bálint; Laczó, Ferenc (szerk.): *Magyarország globális története, 1869–2022*. Budapest, Corvina, 2022. 185–188.
3. Mennyi globalizációt bírt el az ember – avagy félelmek a távoli közelségetől (1830–1940). In: Manhercz Orsolya – Sipos Balázs – Tóth-Barbalics Veronika (szerk.) *Nemzet, politika, nyilvánosság. Tanulmányok a 19–20. századi Magyarországról Pajkossy Gábor 70. születésnapjára*. Szombathely, Savaria University Press, 2021. 204–215.
4. Nyugat-európai antiamerikanizmusokról. A sztereotípiáktól az ideológiáig. In: Varga Zsuzsanna – Melkovics Tamás (szerk.): *Szabad nemzet szabad hazában. Tanulmányok a polgári átalakulás és a nemzeti modernizáció kérdéseiről Erdődy Gábor 70. születésnapjára*. Budapest, L'Harmattan, 2021. 125–133.
5. A szintetikus és integrált médiatörténet-írásról. In: Sipos Balázs (szerk.): *Bevezetés a médiatörténet-írásba. Egyetemi tankönyv*. Szombathely, Savaria University Press, 2019. 119–129. (Társszerző: Fülöp Márton)
6. Összegabalyodott nőtörténet. Nemzeti és transznacionális nőtípusok találkozása az első világháború utáni Magyarországon. In: Balázs Eszter – Koltai Gábor – Takács Róbert (szerk.): *Homoklapátolás nemesércért. A hetven éves Standeisky Éva tiszteletére*. Budapest, Napvilág, 2018. 192–202.
7. Mediating the National and the International: Women, Journalism and Hungary in the Aftermath of the First World War. In: Ingrid Sharp – Metthew Stibbe (szerk.): *Women Activists Between War and Peace Europe, 1918–1923*. London, Bloomsbury, 2017. 173–219. (Társszerzők: Maria DiCenzo, Acsády Judit, David Hudson)
8. A jövő házassága. Lakatos László regényéről. In: Láng Gusztáv és mások (szerk.): *Élményközpont. Fűzfa Balázs 60 éves*. Szombathely, Savaria University Press, 2018. 269–277.
9. Az angol nyelvű médiatörténet-írásról. *Magyar Könyvszemle*, 2015/1. 1–13.
10. Amerika mint modernizációs példa, utópia és disztópia a Horthy-korban. *Médiakutató*, 2015/1. 73–88.
11. World-views, cultural registers and the presence of America in the Horthy era. On ways to adapt the exploration of transnational and relationship history. In: Ripp Zoltán – Borus Judit (szerk.): *Influences, Pressures Pro and Con, and Opportunities. Studies on Political Interactions in and involving Hungary in the Twentieth Century*. Budapest, Napvilág, 2014. 33–74.
12. Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok*, 2014/1. 3–34.
13. Hogyan kerül(t) a jelentés a moziba? Amerika-képek és -értelmezések a Horthy-korban. *Médiakutató*, 2013/1. 21–40.

14. Világ-képek, kulturális regiszterek és Amerika jelenléte a Horthy-korban: A transznacionális és kapcsolati történetírás adaptálásának lehetőségeiről. In: Feitl István (szerk.): *Nyitott/zárt Magyarország. Politikai és kulturális orientáció 1914–1949.* Budapest, Napvilág, 2013. 151–183.

15. Kulturális globalizáció és amerikanizálódás mint a világgép formálója a Horthy-korszakban. In: Dobszay Tamás – Erdődy Gábor – Manhercz Orsolya (szerk.): *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780–1948.* Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, 2012. 209–219.

16. Globalitás-tapasztalatok és -értelmezések a Horthy-korszakban. In: Majoros István és mások (szerk.): *Háborúk, békék, terroristák. Székely Gábor 70 éves.* Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2012. 491–502.

17. Média, medialitás és a külpolitikai gondolkodás alakulása. In: Pritz Pál (szerk.): *A magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században. VI. Hungarológiai Kongresszus.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2006. 129–149.

18. A világ megismerése: A felkészülés időszaka. In: Földes György – Inotai András (szerk.): *A globalizáció kihívásai és Magyarország.* Budapest, Napvilág, 2001. 353–373.